

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

Παράδειγμα εξαίσιον ἐφαρμογῆς τοῦ σοφοῦ περὶ ἀνδραγαθίας
λογίου ἐστὶν ὁ τῇ προνομιοῦχῳ τάξει τῶν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως κλει-
σθέντων ἐν τῷ περὶ ἀνεξαρτησίας μεγάλῳ τῆς Ἑλλάδος ἀγωνί μὴ
ἀνήκων Νικόλαος Παπαμιχαλόπου-
λος, οὗ τὴν ἀπώλειαν πρό μικροῦ
ὀλόκληρον τὸ ἔθνος ἐθρήνησεν.

Νικόλαος Παπαμιχαλόπουλος

Διδάσκαλός του ὑπῆρξε μόνῃ ἡ θέλησις, σχολεῖον δ' ἡ ἐπιμέ-
λεια καὶ ἡ φύσις. Καὶ ὅμως! οἱ λόγοι του ἐν τῇ Βουλῇ, τὰ δη-
μόσια ἔγγραφα, ὧν ἀπειρίαν συνέταξεν ἐν τῷ θίῳ του, τὰ διάφορα
νομοθετήματα ὧν αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ δημιουργὸς καὶ ἡ κοινὴ ἔτι καὶ
καθ' ἡμέραν ὁμιλία του πολλοὺς βεβαίως κατέστησαν ζηλωτὰς
τῆς μορφώσεώς του.

Ἐν τῇ ταπεινῇ μὲν ὡς πρὸς τοὺς κοινούς τῶν βροτῶν, πλήρει
δὲ φιλοσοφικῶν διδαγμάτων, μικρᾷ δικαστικῇ λειτουργίᾳ τοῦ τό-
που του λειτουργήσας τὸ πρῶτον, τοιαύτην ἀπὸ τοῦ 19 ἔτους τῆς
ἡλικίας του, ἀπὸ τοῦ 1848, ἐπεδείξατο σύνεσιν, ὥστε ἔκτοτε ἐγέ-
νετο ὁ πρῶτιστος μοχλὸς τῆς πολιτικῆς τοῦ τόπου του κινήσεως,
οἱ δὲ τῆς ἐπαρχίας του βουλευταὶ ἐξ αὐτοῦ, ἀποκλειομένου ἕνεκα

τῆς νεαρᾶς ἡλικίας του ἀπὸ τῆς Βουλῆς, κυρίως ἐλάμβανον τὸ χρίσμα, μέχρις οὗ τῷ 1856 ὁ τότε γραμματεὺς τῆς νομαρχίας Λακωνίας σεβαστὸς κ. Τρύφων Ταμπακόπουλος ἀνεκοίνου αὐτῷ τὸ ἐξῆς ἐπίσημον ἔγγραφον.

«Συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθ. 24 τοῦ περὶ ἐκλογῆς βουλευτῶν νόμου σᾶς εἰδοποιοῦμεν, ὅτι . . . ἐξελέγητε βουλευτὴς ἐκ τῆς εἰρημένης ἐπαρχίας (Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς) παμψηφεί, ἥτοι διὰ ψήφων 4127 ψηφοφορησάντων ἐκλογέων 4159.»

«Ἐν Σπάρτῃ τῇ 30 Νοεμβρίου 1856.»

Καὶ τίς ἠδύνατο ἐφεξῆς ν' ἀμφιβάλλῃ περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ Παπαμιχαλοπούλου, ἅψ' οὗ ἐν τοῖς πρώτοις αὐτοῦ πολιτικοῖς βήμασι μόνον 32 ψήφους ἐκ τῶν 4159 ἀπώλεσε ; Καὶ πῶς ἠδύνατο ὁ ἐκλεχθεὶς ν' ἀποκρούσῃ τὴν ἐκλογὴν ἣ ἡ Βουλὴ ν' ἀκυρώσῃ αὐτὴν ἐνεκα ἐλλείψεως ὀλίγων μηνῶν ἀπὸ τῆς νομίμου 30ετοῦς ἡλικίας, λακτίζουσα οὕτως τὴν πάνδημον ταύτην, καίπερ ἀμέτοχον κυβερνητικῆς ὑποψηφιότητος, ἐκλεκτικότητά. «Ὅθεν ἡ Βουλὴ, ἔτι μᾶλλον ἐτίμησεν αὐτὸν ἐκλέξασα τὸν νεήλυδα καὶ ἄγνωστον, ἀ'. αὐτῆς γραμματέα. Ἡ αὐτὴ ἐπιτυχία συνώδευσεν αὐτὸν κατὰ τὰς ἀμέσους ἐπομένους βουλευτικὰς ἐκλογάς, τῷ 1859, ὡς ἀντιπολιτευόμενον ὑποψήφιον παρὰ τὴν θέλησιν καὶ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἀειμνήστου Δ. Βούλγαρη, τοῦ νῦν ἐκτεθῆ ὡς κυβερνητικὸς ὑποψήφιος καὶ ἐξελέγη τὸ δεύτερον διὰ τῆς αὐτῆς καὶ τὸ 1856 παμψηφίας, ἐπὶ μόνῃ τῇ διαφορᾷ 2 ψήφων. Ἡ ἀμέριστος αὕτη ἐπιτυχία μόνον τῷ 1861 ἀνεκόπη, ὅτε ὑποστηρίξων τὸν ἀειμνήστον Ζαΐμην ὡς πρόεδρον τῆς Βουλῆς, ἐναντίον τῶν ὑποδείξεων τῆς αὐλῆς, ἀπεκλείσθη—ἀλλὰ μόνον διὰ φανεράς νοθεύσεως τῆς διαλογῆς—τὸ πρῶτον καὶ ὕστατον ἐκ τῆς Βουλῆς μετὰ 61 ἄλλων ἀντιπολιτευομένων ὑποψηφίων ἐν οἷς καὶ ὁ Ζαΐμης.

«Ὅμως ἡ ἀποτυχία του αὕτη οὐδόλως ἡλλοίωσε τὰ ὁλόκληρον τὸν βίον του χαρακτηρίζοντα συντηρητικὰ φρονήματα. Ἐχθρὸς ἄσπονδος παντὸς βιαίου μέτρου δὲν μετέσχε τῆς ἐθνοσωτηρίου τοῦ 1862 ἐπαναστάσεως. Πλὴν πρὸ τοῦ τετελεσμένου γεγονότος δὲν ἀπεθαρρύνθη, ἀλλ' ἀκολουθῶν τὸν πολὺν ἀρχηγόν του πιστῶς, δεόντως διὰ τῆς ὀξυνοίας του ἐκτιμήσαντα τὰ προτερήματά του, ἐμερίμνησε πῶς νὰ συντείνῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν παλινόρθωσιν ἐκ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης τοῦ Κράτους συνταράξεως. Πληρεξούσιος ἐν τῇ ἐθνοσυνελεύσει ἐπὶ κεφαλῇς τριῶν ἄλλων ἐκ τῆς ἐπαρχίας του, καὶ παρὰ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν του τιμηθεὶς παρ' αὐτῆς δις διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ πρώτου ἀντιπροέδρου, μετὰ δεξιότητος διηύθυνε πολλὰκις τὰς θυελλώδεις αὐτῆς συνεδριάσεις. Ἀλλὰ σπεύδων

βραδέως ἀπεποιήθη τῷ 1863 τὸ πρῶτον ὑπουργικὸν χαρτοφυλάκιον τῶν Οἰκονομικῶν τὸ προσενεχθὲν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Βούλγαρη καὶ παραχωρήσας αὐτὸ τῷ πρεσβυτέρῳ αὐτοῦ φίλῳ του ἀειμνήστῳ Δ. Δρόσῳ ἐδέξατο μόνον τῇ ἀπαιτήσει τούτου, τὴν θέσιν τοῦ γεν. γραμματέως ἐν τῷ αὐτῷ ὑπουργείῳ. Ἡ θέσις αὕτη ὑπῆρξε συγχρόνως καὶ τὸ λίαν καρποφόρον σχολεῖον δι' αὐτὸν ἐν ταῖς ὑποθέσεσι τῆς Διοικήσεως.

Ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ὁ πολιτικὸς βίος τοῦ Παπαμιχαλοπούλου ὑπῆρξε μέχρι πέρατος σειρὰ ἐπιτυχίας μὲν ἀδιακόπου ἐν ταῖς βουλευτικαῖς ἐκλογαῖς, ἄλυσις δὲ πρωτοφανοῦς συνοχῆς ἐν τῇ περιβολῇ τοῦ ὑπουργικοῦ ἀξιώματος· οὐδενὸς ἄλλου πολιτικοῦ ἐν Ἑλλάδι ἡ θέσις ἐν τῷ κόμματι, ᾧ ἀνῆκεν, ἐθεωρεῖτο τόσον φυσικὴ καὶ ἀναπόδραστος ὡς ὑπουργοῦ, ὡς αὐτοῦ· ἐν ἡλικίᾳ 37 ἐτῶν ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης τῷ 1865 ὑπὸ τὸν Βούλγαρην, ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν καὶ τῷ 1871 καὶ τῷ 1874, πάντοτε πανίσχυρος. Ἀλλὰ τῷ 1874 ἠναγκάσθη ν' ἀπόσχη τοῦ βουλγαρικοῦ κόμματος καὶ ὑπουργείου, ἀποστέρξας νὰ συμμερισθῇ τὰς γνωστὰς ἐκείνας πλάνας τοῦ ἀρχηγοῦ του. Ὅμως ἡ ἀποχὴ αὕτη οὐκ ἦν καὶ διάρρηξις τῶν στενῶν σχέσεων καὶ τοῦ ἀμοιβαίου σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης. Διὸ προσήνεχθη μὲν αὐτῷ παρευθὺς ἡ προεδρεία τῆς Βουλῆς ὑπὸ τοῦ Βούλγαρη, ἣν ὅμως ἀπεποιήθη· μόνος δ' αὐτὸς ἀντεπεξῆλθε μετὰ γενναιότητος ἐν τῇ Βουλῇ κατὰ τοῦ ὑποβληθέντος αὐτῇ κατηγορητηρίου κατὰ τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρός, οὗ μετ' εὐλαβείας ἐπρόφερε πάντοτε τὸ ὄνομα.

Τὸν Μάιον τοῦ 1877 ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπὸ τὸν ἀειμνήστον Κουμουνδοῦρον, παρ' ᾧ εἶχε ταχθῇ καὶ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ὁποίου παρέμεινεν, ἐκλήθη πάλιν ὑπὸ τὸν αὐτὸν Πρόεδρον τῷ 1878, εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν. Τὸ ἔτος 1879 ἐξελέγη πρόεδρος τῆς Βουλῆς ἀντιμέτωπος τοῦ κ. Χ. Τρικούπη καὶ ὡς ὑποψήφιος τῆς φθινοῦσης Κυβερνήσεως Κουμουνδοῦρου καὶ μόνον ἡ νίκη αὐτοῦ, παρὰ τὴν ἦτταν ὅλων τῶν κυβερνητικῶν ὑποψηφίων ἀντιπροέδρων τῆς Βουλῆς, ἔσωσε τὴν Κυβέρνησιν, ἐπήνεγκε τὴν ὑπ' αὐτῆς ἐνέργειαν τῶν νέων ἐκλογῶν καὶ ἐδώρυσεν αὐτῷ μὲν ἐντὸς τοῦ 1880 πάλιν δις τὰ χαρτοφυλάκια τῶν Οἰκονομικῶν καὶ τῶν Ἐσωτερικῶν μετὰ τοῦ τῆς Παιδείας. τῇ δ' Ἑλλάδι τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἀρτης.

Ἡ αὕξισις αὕτη τῶν ὀρίων τοῦ Κράτους ἐπέβαλε πλεῖστα βαρέα καθήκοντα τῇ Κυβερνήσει. Πῶς δ' ὁ Παπαμιχαλοπούλος ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν ἐξετέλεσε ταῦτα δεικνύται δι' ὀλίγων ἐκ τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως παντὸς γεγονότος ἀναρχικοῦ. Ἀλλ'

ἡ κυβέρνησις τοῦ Κουμουνοῦρου ἔπιπτε, νέα στοιχεῖα ἐνεφανίζοντο ἐν τῷ πολιτικῷ ὀρίζοντι καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὁ ἀπηνής θάνατος διέκοψε τῆς ἀρχαίας πολιτικῆς τὴν πορείαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κουμουνοῦρου ὁ Παπαμιχαλόπουλος βολιδосκοπῶν καὶ δοκιμάζων ἐν τῇ παροιμιῳδεῇ φρονήσει του ὑπέλαθεν ὅτι ἡ νέα τῶν πραγμάτων φορὰ ἐστὶν ἡ ἀρμόζουσα τῷ τόπῳ· ἀφῆκεν αὐτὴν ἐλευθέραν· ἀλλὰ πεισθεὶς κατόπιν, ὅτι εἶχε πλανηθῇ, ἐξῆλθε τῆς οἰονεὶ οὐδετερότητός του, καὶ πρωτηγωνίστησεν ἐν τῇ τροπῇ τῆς 7 Ἀπριλίου, ἣτις ἔφερεν αὐτὸν τὸ ὕστατον ἐπὶ τοῦ ἐδωλίου τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἑσωτερικῶν, ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ κ. Θ. Δηληγιάννη. Νέα πράγματα ἐπέκειντο τῇ Ἑλλάδι, ἅτινα, πρόσφατα καὶ γνωστά, ἐπήνεγκον τὴν πτῶσιν τῆς Κυβερνήσεως ἐκείνης. Τότε δ' ἐν τῷ κρατοῦντι ἀναθρασμῷ καὶ σάλῳ, ὁ Βασιλεὺς πρὸς τὸν Παπαμιχαλόπουλον ἔστρεψε τὸ βλέμμα Του. Οὗτος ὅμως ἡρνήθη τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως. Διὰ τί; Τὸ λέγει ὁ ἴδιος δι' ἰδιογράφου σημειώσεως ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς δι' ἣς ἐκαλεῖτο εἰς τὰ Ἀνάκτορα. «Τῇ 29 Ἀπριλίου 1886 μοὶ ἀνετέθη ὁ σχηματισμὸς ὑπουργείου. Τῇ ἐπιούσῃ (30 Ἀπριλίου) κατέθηκα τὴν ἐντολήν» τῷ Βασιλεῖ, ὡς διαφωνήσας μετ' Αὐτοῦ, καθόσον ἀφορᾷ τὴν ἀμεσον σύγκλησιν τῆς Βουλῆς».

(ὑπογ.) Ν. ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

Τοιοῦτος λίαν συντόμως, ἀπέναντι τῆς ἀφρονίας τῶν γεγονότων ὁ βίος τοῦ πολιτευτοῦ τούτου. Ἡ πολιτεία του ἀνήκει τῇ ἱστορίᾳ, ἡ δὲ σύγχρονος ἱστορία οὐδέποτε δύναται νὰ ᾗ διαυγής.

Ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ του ὁ Παπαμιχαλόπουλος, ὡς καὶ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ, ἦν πρότυπον ἀκριβείας, τάξεως καὶ μεγαλοφροσύνης. Μέχρι φιλαργυρίας φειδωλὸς ἐν τοῖς δημοσίοις, ἠγνόει τὴν ἀξίαν τοῦ χρήματος ὡς ἰδιώτης, εἰς ἐν δὲ μόνον ὡς πρὸς τὰ δημόσια ἠδύνατο νὰ ἐλεγχθῇ ὡς γενναῖος, ἐν τῇ ἀρωγῇ πρὸς τὰς μεγάλας εἰς ἀπορίαν περιελθούσας οἰκογενείας. Τὸ μειλίχιον τῶν τρόπων του ἐστὶ παροιμιῳδές, τὸ ἀπέριπτον τοῦ βίου ἐλληνικώτατον ἡ δὲ στοργὴ πρὸς τοὺς οἰκείους μόνον ἀπέναντι τῆς ἀδαμάστου ἀντιπαθείας πρὸς πᾶσαν ἐχμετάλλευσιν τῆς ὑπερόχου θέσεώς του ὑπὲρ αὐτῶν προσέκρουεν. Ἐκεῖνο ὅμως ὅπερ ἐξόχως διέκρινε τὸν Παπαμιχαλόπουλον ἦν ὁ πόνος του πρὸς τὸν Τόπον, διὸ δικαίως ἐρρήθη, ὅτι ὁ στέφανος τῆς Βουλῆς ἐπὶ τοῦ νεκροῦ του «κατατίθεται ὁμολογουμένως ὑπὸ σύμπαντος τοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον ὁμοφώνως καὶ πανδήμως τιμᾷ καὶ γεγαίρει οὕτως τὴν ἱερὰν μνήνην τοῦ ἀειμνήστου Νικολάου Παπαμιχαλοπούλου».

Σημ. Ἐ. Τὰ καταχωριζόμενα ἐν τῇ ἀνωτέρῳ βιογραφίᾳ ἔγγραφα εὐμενῶς ἀνεκινώθησαν ἡμῖν ὑπὸ τῆς οἰκογενείας.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΟΜΒΑΡΔΟΣ

Ὁ Κωνσταντῖνος Λομβάρδος ἐγεννήθη ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1820. Λαβὼν τὰ στοιχειώδη μαθήματα ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ πατρίδι, ἦλθεν ἐνταῦθα τῷ 1843, ὅπου ἐπεράτωσε τὰς γυμνασιακὰς του σπουδὰς καὶ διήκουσεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τὴν ἰατρικὴν. Τῷ

Κωνσταντῖνος Λομβάρδος

1847 ἀπελθὼν εἰς Μόναχον ἐτελειοποιήθη εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὅπου ἐξήσκησεν ἐπὶ τινὰ ἔτη εὐδοκίμως τὸ φιλάνθρωπον αὐτοῦ ἐπάγγελμα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ ἀγγλικὴ ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων προστασία εἶχε καταστῆ πλέον ἀφόρητος καὶ ἤρξατο ἀναπτυσσόμενος ὁ κληθεὶς ριζοσπαστισμὸς οὐ σκοπὸς ἦτο ἡ ἀποτίναξις τῆς ἀγγλικῆς προστασίας καὶ ἡ ἐνωσις τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Λομβάρδος ὑπὸ θερμῆς φιλοπατρίας φλεγόμενος ἐγένετο ἐκ τῶν πρω-

ταγωνιστῶν τοῦ ριζοσπαστισμοῦ, ἐντεῦθεν δ' ἄρχεται ἡ ἐν τῇ συγχρόνῳ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ πολιτικὴ του δρᾶσις. Ταχέως ἐγένετο γνωστὸς καὶ δημοτικώτατος ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ζάκυνθον, καὶ προταθεὶς παρὰ τὴν συναίνεσίν του ἐξελέγη βουλευτὴς ἐκ τοῦ ριζοσπαστικοῦ κόμματος καὶ παρεκάθησεν εἰς τὴν Ἰόνιον βουλὴν. Ἐκτοτε ἀκαταπαύστως ἐξελέγετο ἀντιπρόσωπος τῆς Ζακύνθου, παρ' ὅλας τὰς ἐνεργείας, ἃς δραστηριώτατα κατέβαλλεν ἡ ἀγγλικὴ προστασία πρὸς καταπολέμησιν τοῦ ριζοσπαστισμοῦ, ἐν ᾧ ἐγκαίρως διεῖδεν τὸν κίνδυνον. Ἐν Κερκύρᾳ δὲ διαμένων ἐξέδωκε καὶ ἐφημερίδα ριζοσπαστικὴν τὴν «Παλιγγενεσίαν», δι' ἧς ἐδημοσίευσεν φλογερῶτατα κατὰ τῆς προστασίας ἄρθρα. Τὴν 20 Ἰουνίου 1857 ἀγορεύων ἐν τῇ Ἰονίῳ βουλῇ καὶ στρέψας ἀπροσδοκῆτως τὸν λόγον εἰς τὸ τῆς ἐνώσεως ζήτημα τοσοῦτον συνήρπασεν, ὥστε κατάρθρωσε νὰ ἀποσπῇ ψήφισμα περὶ ἐνώσεως παρὰ βουλῆς σφόδρα κεκηρυγμένης κατ' αὐτῆς. Τὸ γεγονός προὔξενησε κατὰ πλῆξιν. Μετὰ ταῦτα, ἐπελθούσης διασπάσεως μεταξὺ τῶν ριζοσπαστῶν βουλευτῶν Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου, ὁ Λομβάρδος ἐγένετο ἀρχηγὸς τοῦ ριζοσπαστισμοῦ ἐν Ζακύνθῳ, πρὸς πλείο-

να δὲ διάδοσιν τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ ἐξεδόθη ἐν Ζακύνθῳ ἡ «Φωνὴ τοῦ Ἰονίου» γραφομένη ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ. Ἐπῆλθε τὸ 1862, καθ' ὃ σοβαρώτατα γεγονότα ἐπεφυλάσσοντο τῇ Ἑλλάδι. Ἡ Ἰόνιος βουλὴ ἀπορρίψασα τὰς μεταρρυθμίσεις πανηγυρικῶς ἐψηφίσατο τὸ ἔτος ἐκεῖνο αὐθις τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀξιωματικὸς δὲ θὰ μείνῃ ἡ ἀγόρευσις τότε τοῦ Λομβάρδου κατὰ τοῦ εἰσηγητοῦ τῶν μεταρρυθμίσεων, τοῦ ἀειμνήστου Ἀρμένη Βραΐλα. Ἀπεφασίσθη τέλος ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἡ παραχώρησις τῆς Ἑπτανήσου εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐχθρονισθέντος τοῦ Ὁθωνος, συνεκροτήθη ἐν Ἀθήναις μεγάλη ἐθνოსυνέλευσις ταύτης μετέσχον ἐξ Ἑπτανήσου 84 πληρεξούσιοι, ἐξ ὧν 70 ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῇ τὸν Λομβάρδον, ὅστις ἀμέσως ἠνώθη μετὰ τοῦ ἀοιδίμου Κουμουνδούρου, διὰ τῆς συνδρομῆς δ' αὐτῶν ἐψηφίσθη τὸ σύνταγμα καὶ ἔληξαν αἱ ἐργασίαι τῆς ἐθνოსυνελεύσεως. Ἐν τῷ πρώτῳ δὲ καὶ μετὰ τὴν διάλυσιν αὐτῆς σχηματίζοντι ὑπὸ τοῦ Κουμουνδούρου ὑπουργεῖω ὁ Λομβάρδος ἐγένετο ὑπουργὸς τῆς παιδείας καὶ εἶτα τῶν ἐσωτερικῶν. Ἀπὸ τοῦ Κουμουνδούρου ἀπεσπάσθη ὁ Λομβάρδος τῷ 1871, ὅτε μετὰ τοῦ κ. Τρικούπη, τοῦ ἀειμνήστου Πετμεζᾶ τοῦ Κυβερνήτου κλπ. ἐσχηματίσθη τὸ πέμπτον κληθὲν κόμμα. Τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἐξελέγη πρόεδρος τῆς βουλῆς. Τῷ 1875 σχηματίσαντος τοῦ κ. Τρικούπη τὸ πρῶτον ὑπουργεῖον, ὁ Λομβάρδος ἐγένετο ὑπουργὸς τῆς δικαιοσύνης. Ἐκτοτε ὁ κ. Τρικούπης ἐσχημάτισεν ὑπουργεῖον, ὁ Λομβάρδος μετέτρεξε: τῷ 1880 ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν, τῷ 1882 τῆς παιδείας καὶ εἶτα τῶν ἐσωτερικῶν καὶ νῦν διετέλει ὡσαύτως ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν. Ὁ Λομβάρδος διετέλει ἀφωσιωμένος εἰς τὴν μεγάλην τοῦ ἐλληνισμοῦ ἰδέαν καὶ πολλάκις διεξήγαγε συνεννοήσεις ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος μετὰ μεγάλων ἀνδρῶν, τελευταῖον δέ, ὡς γνωστόν, ὑπὸ τοῦ Κουμουνδούρου εἶχε σταλῆ πρὸς τοιαύτην ἐμπιστευτικὴν ἀποστολὴν καὶ εἰς Ἰταλίαν. Ἡ πολιτικὴ του ἄφησε πολλὰ σημεῖα γενικῆς ἀφιερώσεως εἰς συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου τῶν πατέρων δι' ὅλους τοὺς ἀδελφοὺς Ἕλληνας. Ἦν εἰς τῶν εὐφραδεστερῶν ρητόρων τοῦ ἡμετέρου κοινοβουλίου μὲ τὴν χαρακτηριστικὴν ἐκείνην ἐπτανησιακὴν προφορὰν του καὶ τὰ ἐμφαντικὰ του σχήματα. Ὁ λόγος του δηκτικώτατος πολλάκις, ἔρρεεν ὡς χεῖμαρρος μετὰ ταχύτητος ἀκατασχέτου. Ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ πέμπτου κατ' ἀρχὰς κληθέντος κόμματος, οὗ ἡγεῖτο ὁ κ. Τρικούπης, διετέλεσεν εἰς τῶν ἰσχυροτέρων αὐτοῦ μοχλῶν.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΛΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Ὁ Ἰω. Βαλασόπουλος γεννηθεὶς ἐν Τριπόλει τῷ πρώτῳ ἔτει τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος μόλις ἐσώθη ἐκ τῆς αὐτόθι σφαγῆς ὑπὸ τῆς ριψοκινδύνου ἐτοιμότητος καὶ φιλοστοργίας τῆς μητρὸς. Διακούσας τὰ πρῶτα ἐγκύκλια μαθήματα ἐν Μισθρᾷ καὶ Ναυ-

Ἰωάννης Βαλασόπουλος.

πλίῳ ἐπεδόθη εἰς τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην ἐν τῷ Ἑθν. Πανεπιστημίῳ, ὅθεν ἔλαβε καὶ τὸ δίπλωμα, εἶτα δὲ ἐν τῇ τότε ἀκμαζούσῃ σχολῇ τῆς Πίζης. Ἐπανακάμψας ἐκεῖθεν διωρίσθη νομαρχιακὸς ἰατρός ἐν Λαμῖᾳ καὶ εἶτα ἐν Σπάρτῃ, ἀπολαύων ἀμερίστου ἀγάπης καὶ ὑπολήψεως διὰ τὴν φιλοπονίαν, τὴν εὐορκίαν, ἐκπλήρῳσιν τοῦ καθήκοντος, τὴν ὀξύτάτην ἀντίληψιν καὶ τὸν ἱερὸν πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἐνθουσιασμόν, ἧς μεθ' ὅλην τὴν ἀνώμαλον τῶν τότε πραγμάτων κατὰστασιν παρηκολούθει τὰς

προόδους. Ἀλλὰ τὰ ἔξοχα τοῦ ἀνδρὸς πλεονεκτήματα διέλαμψαν ἰδίᾳ ἐν τῷ πολιτικῷ σταδίῳ. Ἐκλεχθεὶς τῷ 1856 βουλευτὴς Λακεδαιμόνος καὶ ταχθεὶς ὑπὸ τὸν ἀείμνηστον Δ. Βούλγαρην, εἰλκυσεν εὐθὺς τὴν κοινὴν προσοχὴν διὰ τῆς εὐφραδείας, τῶν γνώσεων, τῶν φιλελευθέρων ἀρχῶν καὶ τῆς ἐν παντὶ μεγάλῃ ζητήματι ἰδιαζούσης πρωτοβουλίας. Ἀπαξ ἔτι ἐξελέγη βουλευτὴς τῷ 1861 ἐπὶ τῆς πεσούσης δυναστείας, ἧς ὑπῆρξε θερμὸς πολέμιος, αὐτὸς γενόμενος καὶ ὁ εἰσηγητὴς ἐν τῇ περὶ τοῦ ἔργου τῆς ἐθνοφυλακῆς ἐπιτροπείᾳ. Ἐκτοτε κατὰ πάσας τὰς ἐφεξῆς περιόδους διετέλεσε βουλευτὴς Λακεδαιμόνος, ὑπουργὸς δὲ τῶν Ἐξωτερικῶν τῷ 1865 ἐπὶ τοῦ μικτοῦ ὑπουργείου Βούλγαρη-Κουμουνδούρου, καὶ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τὸ αὐτὸ ἔτος ὑπὸ τὸν Βούλγαρην, τῷ δὲ 1874 τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐπαιδεύσεως, ὅτε, κακῇ μοίρᾳ, ἔνεκεν τῶν γνωστῶν σιμωνιακῶν εἵμαρτο μετὰ μακρὸν βίον ἄμεπτον νὰ ἀνέλθῃ τὸ ἐδῶλιον τοῦ κατηγορουμένου. Ἐπὶ τῆς θλιβερᾶς ταύτης ὅσον καὶ παραδόξου σελίδος τῆς πολιτείας τοῦ Βαλασοπούλου βεβαίως ἡ μέλλουσα ἱστορία, ξένη τῶν συγχρόνων προσωπικῶν ἐμπνεύσεων, θὰ ἐκφέρῃ ἡμέραν τινὰ τὴν ἐτυμηγορίαν αὐτῆς τὴν ἀδέκαστον. Ἐκτοτε βαρύνυμος ἀπεσύρ-

θη τῆς πολιτικῆς τύχης ἀνευρίσκων παραμυθίαν ἐν τῇ ἐνασχῇ-
σει τῆς εὐεργετικῆς τέχνης τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἀπέθανε τῇ 5ῃ
Ἰουλίου 1888.

ΙΩΣΗΦ ΜΟΜΦΕΡΡΑΤΟΣ

Ὁ Μομφερράτος ἐγεννήθη ἐν τῷ προαστείῳ τοῦ ἁγίου Γεωρ-
γίου τῆς Κεφαλληνίας τὴν 1 Σεπτεμβρίου 1816. Ὁ πατὴρ του
ἐκαλεῖτο Νικόλαος, ἡ δὲ μήτηρ του Εὐγενία ἦτο ἐκ πατρὸς ἀνε-

Ἰωσήφ Μομφερράτος

ψιὰ τοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν του δια-
κριθέντος ἱατροῦ Ἀσάνη. Ὁ νέος
Μομφερράτος διήκουσε τὰ πρῶτα αὐ-
τοῦ μαθήματα ἐν τῇ πατρίδι του καὶ
ἐν Κερκύρᾳ, τυχὼν κατὰ τοῦτο ἀρί-
στου διευθυντοῦ τοῦ Ἀγγλοῦ Θισσελ-
θουαίτου, ὅστις ἡγάπα αὐτὸν ὡς τέ-
κνον του. Εἶτα μεταβὰς περὶ τὰ
μέσα τῆς δευτέρας ἐξαμηνίας τοῦ
1840 εἰς Παρισίους, ἐπεδόθη εἰς τὴν
μελέτην τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ συν-
ταγματικοῦ δικαίου, ἀκροασάμενος
ιδίως τοῦ τότε διασήμεου καθηγητοῦ
Ρόσση. Μετὰ τριετὴ ἐν Παρισίοις
διαμονὴν μετέβη εἰς Πίσαν τῆς Ἰτα-
λίας, ἔνθα δούς τὰς νενομισμένας ἐξε-

τάσεις καὶ εὐδοκίμησας ἔλαβε τὸ διδακτορικὸν πτυχίον. Ἐπανελθὼν
τῷ 1844 εἰς Κεφαλληνίαν, ἔμεινεν ἰδιωτεύων καὶ εἰς πολιτικὰς με-
λέτας ἀσχολούμενος, ἄχρις οὗ αἱ τῷ 1848 ὑπὸ τῆς προστασίας
παραχωρηθεῖσαι εἰς τὸν Ἴονιον λαὸν μεταρρυθμίσεις ἀνέωξαν εἰς
τὸν νέον Μομφερράτον εὐρύτατον πολιτικῆς ἐνεργείας στάδιον. Νέος
περὶ τύπου νόμος ἀνεγνώρισε εἰς τὸν Ἴονιον λαὸν τὸ δικαίωμα τῆς
ἐλευθερίας τοῦ ἐκφράζεσθαι. Τότε οἱ σπουδαιότεροι τῆς Ἑπτανή-
σου ἄνδρες: ἐν Κερκύρᾳ, οἱ δύο Ζαμπέλιοι, ὁ Κουρῆς καὶ ὁ Βράϊ-
λας: ἐν Κεφαλληνίᾳ, ὁ Μηλλιαρέσης, ὁ Βαλλιέρης καὶ ὁ Χωρα-
φᾶς: ἐν Ζακύνθῳ, ὁ Γαίτας κ.λ. ἀνεπέτασαν τὴν σημαίαν τῶν
μεταρρυθμίσεων, καὶ διὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐκδιδομένων ἐφημερίδων:
«Πατρίδος» ἐν Κερκύρᾳ «Ἐνώσεως» ἐν Κεφαλληνίᾳ, καὶ «Μέλ-
λοντος» ἐν Ζακύνθῳ, ἀπήτουν ὑπεύθυνον ὑπουργεῖον, ἐγγώριον στρα-
τόν, καταλληλότερον ὄργανισμὸν τῶν δικαστηρίων, μεταρρυθμίσειν
τοῦ φορολογικοῦ συστήματος, καὶ ἐν γένει τὴν ἐπὶ τὸ φιλελευ-

θερώτερον μεταρρύθμισιν τῶν νόμων, οἵτινες διεῖπον τὰς τύχας τοῦ Ἑπτανησιακοῦ λαοῦ.

Ἄλλ' ὁ Μομφερράτος ἀντεπεξῆλθεν ἐκ τῶν πρώτων κατὰ τῆς ιδέας ταύτης, χαρακτηρίσας ὡς αὐτόχρημα ἔγκλημα ἐσχάτης προδοσίας τὴν ἀπαίτησιν συνταγματικῶν μεταρρυθμίσεων, αἵτινες νέον ἀποτελοῦσαι συμβόλαιον μεταξὺ προστατῶν καὶ προστατευομένων θὰ συνετέλουν εἰς τὴν διαιώνισιν τῶν δεσμῶν τῆς Ἑπτανήσου καὶ τοῦ χωρισμοῦ αὐτῆς ἀπὸ τῆς κοινῆς μητρὸς. Ἀνεπέτασε δὲ θαρραλέως τὴν σημαίαν τῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐνώσεως, ἥτις κατ' ἀρχὰς ἐνομήσθη ὑπὸ τῶν συνετῶν ὡς αὐτόχρημα παραφροσύνη, ἀλλ' ἥτις ἐμελλε νὰ πραγματωθῇ μετὰ δεκαπενταετίαν, καὶ διὰ τῆς Ἀναγεννήσεως ὑπεστήριξε διὰ νευρώδους καλάμου τὴν ιδέαν ταύτην, ἣν κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ κεφαλληνιακὸς λαός, εἶτα δὲ καὶ ἅπας ὁ ἐπτανησιακὸς ἔσπευσε νὰ ἐγκολπωθῇ. Τότε ἤρξαντο οἱ ἐκ μέρους τῆς προστασίας καταδιωγμοί, οἵτινες ἐνῶ ἐστιγματίσταν τὴν φιλελευθέραν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης, περιέβαλον διὰ τῆς αἰγλῆς τοῦ μαρτυρίου τὸν Μομφερράτον καὶ τοὺς συναγωνιστὰς αὐτοῦ. Ἐξέγερσίς τις τῶν χωρικῶν ἐν Σκάλα ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν τότε ἀρμοστήν τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως Οὐάρδον ἵνα κηρύξῃ ἐν Κεφαλληνίᾳ τὸν στρατιωτικὸν νόμον. Ἡ τρομοκρατία ἐβασίλευε καθ' ἅπασαν τὴν νῆσον, οἱ δὲ ὑποδεικνυόμενοι ὑπὸ τῶν χαμερπῶν τοῦ ξένου ὑπηρετῶν ὡς ἔνοχοι, ἢ ὡς μετὰ τῶν ἐνόχων ἔχοντες οἷας δὴποτε σχέσεις, συνελαμβάνοντο καὶ ὑπὸ τῶν ἀγγλῶν ἀξιωματικῶν δι-καζόμενοι δῆθεν κατεδικάζοντο εἰς ἀγχόνην ἢ εἰς μαστίγῳσιν. Αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι ἀποτελοῦσι βεβαίως μίαν τῶν φρικωδεστέρων σελίδων τῆς ἱστορίας τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Κατὰ τῆς τοιαύτης ἀποτροπαίου διαγωγῆς τοῦ Ἀγγλοῦ ἀρμοστοῦ, ὅστις μεταθὰς τότε εἰς Κεφαλληνίαν διηύθυνεν αὐτοπροσώπως τὰ αἵματηρὰ ἐκεῖνα ὄργια, κατεξάνεστη ὁ Ἰωσήφ Μομφερράτος, στηλιτεύσας αὐτὴν ἐν τῇ «Ἀναγεννήσει» διὰ σφοδρότατης γλώσσης, καὶ ρίψας κατὰ πρόσωπον τοῦ δημίου τὸ ὑπ' αὐτοῦ χυθὲν αἷμα. Οὐδέποτε διετρανώθη ἐναργέστερον ἢ πρὸς τὸ καθῆκον καὶ τὴν πατρίδα ἀφοσίωσις δημοσιογράφου. Σπανίως βέβαιος κίνδυνος περιεφρονήθη μετὰ τοσούτου θάρρους. Καὶ ἦτο ὁ κίνδυνος βεβαιότατος, διότι τότε μία καὶ μόνη λέξις ἀπερισκέπτως ἐκφερομένη ἠδύνατο νὰ φέρῃ τινὰ εἰς τὴν ἀγχόνην, καὶ τὸ αὐθαίρετον ἐβασίλευεν ἐν ἀπάσῃ αὐτοῦ τῇ φρικαλεότητι. Ἄλλ' ὁ νέος Μομφερράτος δὲν ἐφοβήθη, καὶ εἰς τοὺς ζητήσαντας ν' ἀποτρέψωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἀριθμοῦ ἐκείνου τῆς «Ἀναγεννήσεως» φίλους του ἐδήλωσε ρητῶς ὅτι δὲν τυφλώττει ἀπέναντι τοῦ κινδύνου, ἀλλ' ὅτι

οὐδέποτε θὰ πράξῃ χαμέρπειαν, διότι χαμέρπῆς εἶνε ὁ στρατιώτης ὁ ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ ἐγκαταλείπων τὴν θέσιν του. Ἡ «Ἀναγεννήσις» ἐξεδόθη, καὶ τὴν νύκτα ὁ Μομφερράτος συλληφθεὶς ἐξωρίσθη εἰς Ὁθωνούς. Τὴν σύλληψιν δ' αὐτοῦ καὶ τὴν ἐξορίαν ἀναγγέλων ὁ Οὐάρδος εἰς τὴν κυβέρνησιν του προσέθετεν ὅτι: «ἐλπίζει μετ' οὐ πολὺ νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτόν, ὅπως δικασθῇ ὑπὸ τοῦ στρατοδικείου». - Εὐτυχῶς τοῦτο δὲν ἐπραγματώθη, καὶ ὁ κεφαλληνιακὸς λαός, κατὰ τὰς πρώτας ἐλευθέρας ἐκλογὰς τοῦ 1850, ἐξελέξατο αὐτὸν ἀντιπρόσωπόν του, ἀποσπώντας οὕτως αὐτὸν ἀπὸ τοῦ βράχου τῆς ἐξορίας του καὶ ἀποστείλας εἰς Κέρκυραν, ὅπως ἐν ἐπισημοτέρῳ πεδίῳ διατρανώσῃ τοὺς ἐθνικοὺς πόθους του.

Ἐκλεχθεὶς μέλος τῆς περιωνύμου ἐν τῇ ἐπτανήσιακῇ ἱστορίᾳ Θ' Βουλῆς, ὑπέβαλε μετὰ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ συναδέλφων ριζοσπαστῶν τὸ πρῶτον περὶ ἐνώσεως ψήφισμα, ὅπερ ἡ εἰς τὴν προστασίαν ἀφοσίωσις τοῦ τότε προέδρου τῆς Βουλῆς Γ. Κανδιάνου Ρώμα δὲν ἐπέτρεψε ν' ἀναγνωσθῇ. Ἡ Βουλὴ ἐκείνη, διελύθη, καὶ ἡ προστασία ἀποπτύσασα πλέον πάντα χαλινὸν ἐζήτησε διὰ τῶν προγραφῶν καὶ τῶν παντοειδῶν καταπιέσεων νὰ πνίξῃ τὸ ἐν Κεφαλληνίᾳ ἐθνικὸν αἶσθημα. Αἱ φυλακαὶ ἦσαν τότε πλήρεις πατριωτῶν, καὶ ὁ Μομφερράτος συλληφθεὶς τὴν 2 Ὀκτωβρίου 1851, ἐπίσης καὶ ὁ συντάκτης τοῦ «Φιλελευθέρου» Ἡλίας Ζερβός, ἐξωρίσθησαν ὁ μὲν πρῶτος εἰς Ἐρίκουσαν ὁ δὲ δεύτερος εἰς Ἀνικύθηρα. Ἐξ περίπου ἔτη ἔμειναν ἐν τῇ ἐξορίᾳ οἱ δύο δημοσιογράφοι, ἀποκρούσαντες πᾶσαν πρὸς συνθηκολογίαν πρότασιν τῆς προστασίας, μόλις δὲ κατὰ τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου τοῦ 1857 ἠλευθερώθησαν, ὑποστάσης οὕτω τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως φοβερὰν ἠθικὴν ἦτταν. Ὁ Μομφερράτος ἐπανελθὼν εἰς Κεφαλληνίαν ἐπανελάβε τὴν ἐκδοσιν τῆς «Ἀναγεννήσεως» καὶ τὸν κατὰ τῆς προστασίας ἀγῶνα. Ἄλλ' ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας εἶχε ἔκτοτε τροποποιηθῇ. Τὸν αἰμοχαρῆ Οὐάρδον διεδέχθησαν οἱ μετριοπαθεῖς Ὑουγγὼ καὶ Στόρξ, ἐπὶ τῆς ἀρμοστείας τοῦ ὁποίου ἐπραγματώθη καὶ τὸ ἐθνικὸν τῆς Ἑπτανήσου ὄνειρον.

Μετὰ τὴν ἔνωσιν, ὁ Μομφερράτος, καίπερ διαμαρτυρηθεὶς κατὰ τῆς ὑποψηφιότητός του, ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ κεφαλληνιακοῦ λαοῦ πληρεξούσιος εἰς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του, ἀλλὰ ταύτης μὴ γενομένης δεκτῆς, ὑπῆκουσεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἐθνικοῦ ἐκείνου σώματος γενομένην αὐτῷ πρόσκλησιν καὶ ἐλθὼν ἐνταῦθα συμμετέσχε τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ. Ἡ ἐν τῇ συνελεύσει τότε διαγωγὴ τοῦ ὑπῆρξεν ἀξία τοῦ παρελθόντος του. Μακρὰν τῶν κομμάτων, ἅτινα ἀντεπιοῦντο τὴν ἐξουσίαν, ἐβάδισεν ἀπαρεγκλίτως ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἣν διὰ προγράμ-

ματος, ἐκδοθέντος ὑπ' αὐτοῦ ἅμα ἀφιχθέντος ἐνταῦθα, ἐχάραξε. Μόνος δὲ τῶν πληρεξουσίων δὲν ὑπέγραψε τὸ Σύνταγμα ἀλλὰ διεμαρτυρήθη κατὰ πολλῶν αὐτοῦ ἄρθρων. Ἀποτυχὼν εἰς τὰς πρώτας μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Συνελεύσεως βουλευτικὰς ἐκλογάς, ἐξελέγη αὖθις κατὰ τὰς τοῦ 1869 μετὰ τοῦ φίλου καὶ συναγωνιστοῦ του Δ. Δανυῆ. Ἀλλ' ἡ ἐκλογὴ ἐκείνη δὲν ἠδύνατο νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Μομφερράτον. Ἦτο ἐκλογὴ προσωπικὴ, οὐχὶ ἐκλογὴ ἀρχῶν. Ἡ ἐποχὴ τῶν ἀρχῶν εἶχε παρέλθει καὶ διὰ τὴν Κεφαλληνίαν, καὶ πᾶσα ἀπόπειρα πρὸς ἀναζωπύρησιν αὐτῶν ἐναυάγησεν οἰκτρότατα. Ἡ πολιτικὴ τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων ὑπερίσχυεν, καὶ ἐν τῷ σταδίῳ τούτῳ, ὁ Μομφερράτος δὲν ἠδύνατο νὰ συναγωνισθῇ. Ὅθεν ἀποσυρθεὶς τῆς πολιτικῆς ἔμεινεν ἔκτοτε ἰδιωτεύων, ἀσχολούμενος εἰς μελέτας καὶ ἰδίως εἰς τὴν συγγραφὴν ἱστορίας τῆς μεγάλης Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἧς ὑπῆρξεν εἰς τῶν ἐνθερμοτέρων θιασωτῶν. Πρὸ πέντε περίπου μηνῶν ἐνόσησε· μικρὸν δὲ συρίγγιον σχηματισθὲν κατὰ τὸν πόδα ἔφερε αὐτὸν εἰς τὸν τάφον, καὶ οὕτως ἐξέλιπε μία τῶν σεβαστοτέρων ὑπάρξεων τῆς ἡμετέρας πατρίδος.

Ὁ Μομφερράτος διεκρίθη κυρίως ὡς δημοσιογράφος διὰ τε τὴν σταθερότητα τῶν ἀρχῶν, τὸ ἀπτόητον τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὸ νευρῶδες, καὶ περ ὀλίγον ξηρὸν τῆς φράσεως. Τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα ἦτο «αἱ ἀρχαὶ πρὸ πάντων»· ἀπειροπαίετο δὲ τὰς τῶν ἐπικαιροφρόνων θεωρίας. Εὐπροσῆγορος καὶ ἀφελής, ἦτο τύπος τιμίου καὶ σταθεροῦ πολιτικοῦ, ἀγαθοῦ δὲ καὶ εἰλικρινοῦς φίλου. Καρδία εὐγενῆς καὶ χαρακτῆρ ἀδαμάντινος, ἔμεινεν ἄχρις ἐσχάτων ὁ ἀντιπρόσωπος ἐποχῆς ἐνδόξου, πλὴν δυστυχῶς παρελθούσης. Ὁ Μομφερράτος ἀποθανὼν τὴν 7 Ἀπριλίου 1888 ἀφῆκε σύζυγον καὶ δύο τέκνα, ἄρρεν καὶ θῆλυ. Ἡ κυβέρνησις πιστεύομεν ὅτι θὰ ἔλθῃ ἀρωγὸς εἰς τὴν ἀπορφανισθεῖσαν οἰκογένειαν, δεικνύουσα ὅτι γινώσκει νὰ ἐκτιμᾷ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ

Ὁ Παναγιώτης Εὐστρατιάδης ἔλκων τὴν καταγωγὴν ἐκ Λέσθου, ἔνθα ἐγεννήθη τὸν Νοέμβριον τοῦ 1813, κατῆλθε μειράκιον ἔτι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀποσταλεὶς βραδύτερον τῷ 1837 ὡς ὑπότροφος τῆς Κυβερνήσεως εἰς Μόναχον καὶ Βερολῖνον πρὸς σπουδὴν τῆς Λατινικῆς καὶ Ἑλληνικῆς φιλολογίας, ἰδίᾳ δ' ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀρχαιολογίας ὑπὸ τὸν περιφανῆ Θείρσιον καὶ ἄλλους ἐξόχους σοφοὺς. Μετ' ἐνδελεχεῖς ἐξαστεῖς μελέτας ἐπανα-

κάμψας εἰς Ἑλλάδα διωρίσθη καθηγητὴς τοῦ ἐν Ναυπλίῳ Γυμνασίου, εἶτα δὲ γυμνασιάρχης τοῦ Α^{ου} ἐν Ἀθήναις Γυμνασίου διακριθεὶς διὰ τὴν εὐμέθοδον διδασκαλίαν, τὴν ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν, τὴν χρηστότητα τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὴν προσήνειαν τῶν τρόπων. Τῷ 1864 διεδέχθη ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας τὸν γηραιὸν Πιτάκην ὡς Γενικὸς Ἐφορὸς τῶν ἀρχαιοτήτων διατελέσας τοιοῦτος μέχρι τοῦ 1884. Εἰς τὴν θέσιν ταύτην διέπρεψε διὰ τε τὸν ἱερὸν ἐνθουσιασμὸν πρὸς τὰ σεπτὰ κειμήλια τῆς ἀρχαιότητος, τὴν ἀμεμπτον τοῦ καθήκοντος ἐκπλήρωσιν, τὴν ἀκούραστον φιλοπονίαν καὶ τὴν ὀξυτάτην ἀντίληψιν, ἀναπτύξας ἔξοχον σιδηρᾶν θέλησιν καὶ ὑπερανθρωπίνους καταβαλὼν μακροὺς ἀγῶνας ὅπως δημιουργήσῃ ἐκ τοῦ χάους τῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας σύστημα ὁλόκληρον πρὸς συγκέντρωσιν, ἀνακάλυψιν, περισυλλογὴν καὶ διάσωσιν τῶν ἀρχαίων, ἀπὸ πάσης καταχρήσεως καὶ φθορᾶς. Περὶ τοῦ ἀειμνήστου Εὐστρατιάδου, ὡς ἐπιστήμονος, ἀπεφαίνοντο οἱ ξένοι μετ' ἰδιαζούσης τιμῆς θεωροῦντες αὐτὸν ὡς τὸν κράτιστον τῶν παρ' ἡμῖν ἐπιγραφιστῶν, καταδεικνύοντα νοῦν ἰσχυρὸν καὶ κρίσιν βαθεῖαν περὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν, ἐξ ὧν πλεῖσται ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι. Παρὰ τῶν Γερμανῶν ἐτιμῆθη πολυειδῶς, ἐκλεγείς μέλος τῆς ἐν Βερολίῳ Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν καὶ τοῦ ἐν Ρώμῃ Ἰνστιτούτου, τιμηθεὶς δὲ καὶ διὰ τοῦ Σταυροῦ τοῦ τάγματος τοῦ Πρωσσικοῦ Στέμματος. Εἰργάσθη πυρετωδῶς πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ ὁσονούπω περατουμένου Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου τὸ ὁποῖον ἀναντιρρήτως δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἄνευ τῶν ἀκαταβλήτων προσπαθειῶν αὐτοῦ. Ὑπῆρξεν ἡ κυριωτέρα δύναμις καὶ νοῦς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας, συγκρατήσας αὐτὴν πολλάκις καὶ διασώσας τὰ τῇδε κἀκεῖσε ἐπὶ μακρὸν διασπαρμένα λείψανα τῆς ἀρχαίᾳ τέχνης. Μετρούρων ἄειποτε, αὐτάρχης, πιστὸς εἰς τὸ καθήκον, ἐμπνεόμενος ἐξ ἀσθέτου ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὸν ἔρωτα τῆς ἐπιστήμης καὶ τὴν διάσωσιν τοῦ ἀρχαίου πλοῦτου, οὐδεμίαν ἀμοιβὴν ἠξίωσε ποτε παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἣτις μόλις τῷ 1868 ἀπένευμεν αὐτῷ τὸν ἀργυρὸν Σταυρὸν τοῦ Σωτῆρος ὃν ἔφερε μέχρις ἐσχάτων εἰς ἀντάλλαγμα 44 ἐτῶν πιστῆς, ἀφωσιωμένης, καὶ ἀποτελεσματικῆς πρὸς τὸ Ἔθνος ὑπηρεσίας. Ἀπέθανε τῇ 26ῃ Ἰουνίου 1888, καταλιπὼν κενὸν δυσαναπλήρωτον, μνήμην ἀγαθὴν καὶ ἐπίφθονον, ὄνομα δὲ ἔντιμον καὶ σεβαστὸν εἰς τὴν ἀπορφανισθεῖσαν αὐτοῦ οἰκογένειαν, ἧς ὑπῆρξε πατὴρ τρυφερώτατος καὶ ὑπόδειγμα ἐναρέτου οἰκογενειάρχου.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΖΑΡΚΟΣ

Ὁ Ἰωάννης Ζάρκος γεννηθεὶς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐν τῇ εὐάνδρῳ Μεσσηνίᾳ ἐγαλουχήθη ὑπὸ τὰς παραδόσεις τῆς ὀνειροπολουμένης παλιγγενεσίας τῆς Ἑλλάδος, ἐμφορηθεὶς μίσους πρὸς τὴν τυραννίαν καὶ ἔρωτος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Μειράκιον ἔτι παρευρίσκετο ὑπὸ τὰ τείχη τῆς πολιορκουμένης Τριπόλεως, ὅπου ὁ πατὴρ αὐτοῦ Πανάγος Ζάρκος ἐστρατοπέδευε μετὰ ἰδίου πολυαρίθμου σώματος μαχητῶν. Εὐμοιρήσας μαθήσεως καὶ πεπροικισμένος διὰ νοὸς ἰσχυροῦ, κρίσεως σπανίας καὶ μοναδικῆς χρηστότητος χαρακτῆρος διεκρίθη ὡς δικηγόρος κατὰ τὴν σύστασιν τῶν πρώτων δικαστηρίων ἐν Μεσσηνίᾳ. Τοσαύτης δ' ἀπήλαυεν ἀγάπης καὶ ὑπολήψεως ὥστε τῷ 1843 ἐξελέγη πληρεξούσιος ἐν τῇ Ἐθνικῇ Συνελεύσει. Ἐκτοτε διετέλεσεν ἀνελλιπῶς ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ λαοῦ μέχρι τοῦ 1862. Ἐπὶ Κωλέττῃ διετέλεσεν ὑπὸ τὸν Κολλῖνον Κολοκοτρῶνην Γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης, καὶ εἶτα Γενικὸς Γραμματεὺς ὑπὸ τὸν Χρηστείδην ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Οἰκονομικῶν. Τῷ 1856 ἀνεβιβάσθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς, διακριθεὶς καθ' ὅλον τὸ κοινοβουλευτικὸν στάδιον ἐπὶ ῥητορικῇ δεινότητι καὶ ὀξύτητι ἀντιλήψεως, καὶ ἐπὶ συντηρητικότητι φρονήματος. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν θερμῶν φίλων τοῦ ἁοιδίμου Βούλγαρη μέχρις ἐσχάτων. Ὡς ἀνώτατος ὑπάλληλος διεκρίθη διὰ τὴν ἄπταιστον ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος. Τῷ 1874 ὁ λαὸς τῆς Μεσσηνίας ἀπέστειλε καὶ αὖθις ἀντιπρόσωπον αὐτῆς ἐν τῇ Βουλῇ τὸν ἀείμνηστον Ζάρκον, οὗ ἡσθάνετο τὴν ἀνάγκην τῆς εἰς τὰ κοινὰ συμπράξεως. Λιτός, αὐτάρκης, εὐσυνειδήτος, οὐδέποτε διενεόθη νὰ ζητήσῃ ὑλικάς ἀμοιβὰς καὶ παράσημα διὰ τὰς πολλαπλὰς πρὸς τὸ Ἔθνος ὑπηρεσίας του. Ἀπέθανε τῇ 14ῃ Ἰουνίου 1888 καταλιπὼν ὄνομα ἔντιμον εἰς τὴν προσφιλεῖ αὐτοῦ οἰκογένειαν καὶ μνήμην ἄφθιτον καὶ ἐπίζηλον τοῖς μεταγενεστέροις.